

УДК 821.161.2'06.09-1

DOI: 10.31475/fil.dys.2020.10.09

ВІКТОР КРУПКА,

кандидат філологічних наук

(м.Вінниця)

Концептуалізація земного тяжіння у збірці поезій «Купина неопалима» Ірини Небеленчук

У статті розглянуто ключові мотиви та образи поетичної збірки «Купина неопалима» Ірини Небеленчук. Окреслено ідейно-естетичну природу віршів, закорінену у систему світоглядних ідеалів, мрій, цілей, сподівань, бажань, надій, вірувань, переконань, емоцій, почуттів, поглядів на сенс і мету життя, своєрідність творчої манери митця слова. Означено, що образи-концепти людини, осені, саду, кохання розкривають певні буттеві, особистісно значимі для ліричної героїні уламки свідомості, фрагменти вражень, найсвітліші точки відліку і дороговкази, настільки заглиблені у духовні досвіди, що при найменших спогадах, відлуннях літувань починають пульсувати з особливою силою, формують систему цінностей ліричної героїні, сповнюють її світ вірою, щирістю, справжністю, уможливають міцне опертя на істини, що назавше залишаються в життєвих вимірах.

Ключові слова: образ, концепт, лірична героїня, присвята, ретроспективність.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Один з інтернет-ресурсів пропонує таку думку про земне тяжіння: «У космосі життєво важливо швидко робити правильний вибір і без впливу земного тяжіння людям важче впоратися з цим завданням» [2]. У цьому світі людина як дитя природи десь уже на підсвідомому рівні мала би відчувати довілля, а її вибір – опиратися на цей цілком органічний зв'язок. Так і в поезотворчості автор формує художньо перетворену реальність, використовуючи ті феномени, які завше були найважливішими для нього, тому й найбільш цілісними, чіткими, принадними. Ясна річ, що розвиваючись, набуваючи певною мірою інакшості, він наповнює свій художній світ пізнавально-емоційною новизною, однак естетично-ціннісні орієнтації залишаються тими ж.

Формулювання цілей статті... Мета статті – висвітлити ключові образи-концепти збірки поезій «Купина неопалима» Ірини Небеленчук.

Виклад основного матеріалу... Нова книга поезій цієї самобутньої кропивницької поетки, педагога і науковиці – свідчення міцного опертя на те, чим живе, що цінує, любить, сповідує. З цього приводу в одному з інтерв'ю вона зазначає: «Не одна людина в пошуках щастя долала доволі значні відстані, так і не знайшовши його. Повертаючись в рідну домівку, людина помічала ті речі, котрі невидимі були їй, коли вона знаходилася у стані щастя...» [4]. Кожний із розділів («Зітхання зірниць», «Первоцвіти любові», «Торкаючись тиші», «Душі тумани», «Миттєвості вічності») означає певні буттеві, особистісно значимі для ліричної героїні уламки свідомості, фрагменти вражень, найсвітліші точки відліку й дороговкази, настільки заглиблені в духовні досвіди, що при найменших спогадах, відлуннях літ починають пульсувати з особливою силою.

Лейтмотивом, а значить і концептуальним ядром розділу «Зітхання зірниць», є осінь. І попри те, що поети настільки часто пишуть про неї у своїх поетичних рефлексіях і навіть встигли значною мірою збаналізувати, для ліричної героїні Ірини Небеленчук вона напрочуд вагома і промовиста. Виникає враження, що їй належить місце своєрідного символічного перехрестя, вона є однією з літер в імені, зрештою, навіть рисою характеру. Звичайно, про це жодного слова, однак у цілому ряді поезій прочитуємо: «Безжальна ніч, торкаючись землі, / Мої укотре огортає плечі» («Осінь», [3, с.16]); «Листком осіннім пролетять літа – / Життя тобі спадає листопадом» («Сподівання зорепаду», [3, с.18]); «В роках загубилась натомлена осінь» («Загубилась в роках», [3, с.22]); «Посилаєш тумани ти, осене, / Тужно плачеш холодним дощем. / Хоча небо всміхається просинню, / Та у грудях осів птахом шем...» («Осінь прийшла», [3, с.23]). Не лише відчуття і розмисли від їхнього глибокого проникнення у внутрішній світ героїні є домінуючими у цих рядках. Якщо ще глибше зануритися у суще її душі, то, напевно, можна розпізнати отой одвічний пошук істини, який починається звідти, де плинність не просто споглядаєш, чуєш, відчуваєш, а й пізнаєш.

І тут напрочуд актуальними видаються слова Сократа: «Я знаю, що я нічого не знаю». І хоча вони й бентежать, але водночас дають якесь особливо неповторне відчуття спраглості до життя – на перший погляд, непомітної, майже буденної, та справжньої, фізичної:

Відболіло усе. Тільки небо дощами голосить...

Відлетіли літа, на прощання змахнувши крилом.

За туманами сивими знову зустрілася осінь,

Поманивши мене відболілим багряним листком («Осінь відболіла»,

[3, с.31]).

У розрізі буттєвих вимірів осені актуалізується також образ саду. Услід за Ліною Костенко Ірина Небеленчук за допомогою його часопросторової багатовимірності намагається поєднати світи природи й людини, психологічно наснажити поетичні візії, де сад схожий на людський Едем, наповнений красою мрій ліричної героїні: «Зберу букет в осінньому саду / З настурцій, айстр, додам і хризантеми» («Букет», [3, с.32]); «Із саду айстри, мов живі дива. / Вони, як зорі, прагнуть ще ясніти. / Настурції предивний ваблять світ, / Майори гріються ще на осонні» («Літо – в осінь», [3, с.48]).

О.Астаф'єв стверджує, що в «європейській культурі сад здебільшого співвідноситься з уявленнями про світ як витвір Бога-художника, про світ як утрачений рай» [1, с.53]. У поезії Ірини Небеленчук саме зваблива для пошуку істини осінь провокує його до втрат: «Відболіли сади – полонили духмяністю квіту – / І побачення перше під поглядом яблунь і слив» («Осінь відболіла», [3, с.31]); «Ти у гості прийшла незапрошена. / І сумує в саду джонатан» («Осінь прийшла», [3, с.23]). І це неминуче, бо для того, щоб людині осягнути цінність світу, доводиться втрачати.

Художньою віссю розділу «Первоцвіти любові» є якраз людина. Цей концепт означає адресатів особливої морально-етичної цільності, портрети яких стають читачеві емпатійно близькими завдяки щирій безпосередності поетичної рефлексії. Так, поезія «Синові» являє собою сповідальний оберіг, де молитовно висновується материнська сила ліричної героїні, здатної захистити свою дитину на шляхах-дорогах життя. І цим вірш перегукується з Малишковою «Піснюю про рушник». Лишень плин поетичної думки розвернений до сина: «Щоби свято відчув в тому слові проникливім «жити», / Як тобі розгорнеться сувій незнайомих доріг», «І хай доля тобі рушником вишиваним зліта» [3, с.50].

Сумом пронизані вірші, присвячені матері («Моя матінко любя», «Вишня»). Цей духовний зв'язок розкривається за допомогою образів осені і саду (як і в поезіях першого розділу), розгортаючи глибинні, неосяжні чуття, котрі загострюються в якомусь аж внутрішньому спогляданні цих близьких героїні ліричних феноменів: «Мамо любя, змарніли жоржини в обіймах туману» («Моя матінко любя», [3, с.51], «Пролетіли літа. Постаріла в саду нашім вишня / І не так уже рясно цієї весни зацвіла. / Стиха плаче...» («Вишня», [3, с.54]).

У присвятах Ірини Небеленчук ніби зримо постають силуети письменників Василя Мошуренка, Миколи Чевелюка, Миколи

Будлянського, Володимира Савона, неповторної Квітки Цісик, друзів і вчителів Оксани Стародубцевої, Ігоря Тимофійчука, Романа Таранченка. І всі вони сповнюють життя ліричної героїні-поетки вірою, щирістю, справжністю, уможливають міцне опертя на «філософію серця», яка завше залишалася у пріоритеті питома національних цінностей. В.Подзігун у дослідженні про Ганну Барвінок, характеризуючи героїв письменниці, відзначає: «У неї інша кардинальна мета: акцентування позитивних рис моралі й етики всіх шарів суспільства як основу єднання українців, формування української нації з єдиною духовною й естетичною культурою» [5, с.16]. І це якраз та складова українського національного характеру, яка дозволяє Ірині Небеленчук у своїх присвятах із глибокою вдячністю промовляти:

Тільки з вами зуміла іти я все далі і далі.

Тільки з вами змогла я піднятися назустріч вітрам.

Мої друзі, за вогник, який ви для мене тримали,

Я від ніжного серця усім щиро дякую Вам («Друзям», [3, с.69]).

Для розділу «Торкаючись тиші» домінантним є концепт життя, життєвої дороги. У поезії він формує не тільки часові виміри індивідуального людського плину, де «ми лише гості в Божім світі» [3, с.73], а лірична героїня «пішла б з тобою поряд крадькома, / щоби підтримати тебе в дорозі» [3, с.72]. Йому властиві ознаки споглядальності у далекий світ, у космос і в себе водночас («У пізнанні одвічному істин / Ми шукаємо власний Грааль. / Промовляє час: «Nasta la vista», / Коли ти розгортаєш «Скрижаль», «На одвірках тутешнього світу», [3, с.75]), неминучої загубленості у світах і душах («Перехрестя стежин, перехрестя доріг... / Нескінчені сліди твої губляться в часі», «Перехрестя стежин», [3, с.96]; «Мовчить душа, огорнута печаллю. / Мовчить, немов згубилась у світах», «Мовчить душа...», [3, с.97]) ретроспективності («Я сама повернусь у ту осінь займисту не раз», «Я заплющу очі», [3, с.71]; «Спливуть літа та буду пам'ятати / І ту криницю, лаву і той глід», «Моя стежина», [3, с.87]), національно-екзистенційного поступу («Хай ллється щиро, ніжно і завзято / Понад розбрат, століття і роки. / Хай не убита буде «старшим братом», «До Мови в гості», [3, с.84]; «Наче світ весь звихнувся, обираючи образ Пилата. / Обмовляє і нудить, і бреше, мішень – наші спини», «Наче світ весь звихнувся», [3, с.76]).

Та найпринаднішим дороговказом життєвої дороги для ліричної героїні є кохання, повне найхімернішого відчуття, пристрасті, одкровення. Його рецепція актуалізується крізь призму реалій

навколишнього світу, почасти невлених для ока пересічного реципієнта. Тому кохання героїні якоюсь мірою нагадує кохання Мавки з «Лісової пісні» Лесі Українки, яка перепускає крізь себе мінливості дня і ночі, весни-літа-осені, позачасся світів, по вінця наповнюючи глибину своєї душі: «Я тобі залишаю і трепет душі, / Що летіла назустріч до тебе, до тебе» («Я тобі залишаю...», [3, с.101]); «Хто я тобі така? Прочанка? Перехожа? / Чому у сніжний день пересіклись стежки?» («Хто я тобі така?», [3, с.102]). І, як у Мавки, кохання ліричної героїні відцвітає квітами («Розливавсь матіоловий цвіт запашний / Лиш до осені...», «Ти голубив долонями», [3, с.99]), відлітає птахами у вирій («Спомин ляже на серце духмяним цвітінням жасмину, / Відлетить вдалечінь, як у вирій летять журавлі», «Знову ми розійшлись», [3, с.100]). Та, як заповідь серця, обранцеві ліричної героїні залишаються слова: «Я кохаю тебе».

Концепт війни визначальний у розділі «Душі тумани». Кожна із поезій – це болісне усвідомлення того, що в життєві виміри сьогодення прийшла війна. Вона проникла у дитячі малюнки («Малює... На папері постає війна. / Окоп. І вибух – танк підбитий. Мінне поле. / Палає небо», «Малюнок» [3, с.124]), мрії солдата, який змушений відкласти їх здійснення на невизначений час («Мрії... Мрії... Мороз лютував все сильніше. / І від мрії бійця віддаляв сірий сніг», «Мрії», [3, с.122]; «І думав: вся в турботах сива мати, / А син без батька колисає сум. / І думав, що не спиться ще дружині / У хвилюванні і думках про нього», «Ніч нового року», [3, с.128]), стала болем і жахом для згорьованої матері («Почорніла, схилилась (і сліз вже нема) / Над синочком своїм, горем зболена мати», «Поза межами болю»). Власне, увесь розділ «Душі тумани» – це серцева аритмія Ірини Небеленчук, настільки глибока, що у ній відлунюють трагічні сторінки української національної історії («Сосни»), настільки багатовимірною, що з далеких сторіч неопалимою купиною проростає у сьогоденні, висновуючи міць, гарт і незламний дух, означуючи безпосередню її причетність до роду-народу («Неопалима купина»).

Наскрізними образами-концептами збірки є любов, кохання. У кожному розділі вони набувають багатовимірності й особливо індивідуального вивершення. Однак чи не найбільшою цілісністю й потужністю вони відзначаються у розділі «Кохання промені святі». Перед ліричною героїнею постає забарвлений у сонячні тони світ, однак щастя любові у вирі життєвого плину стає почасти миттєвістю, яскравою сторінкою, спогадом: «До світанку не спала: думками про тебе / Малювала той світ, що згубився в імлі» («До світанку не спала», [3,

с.163]), «Щастя проситься в серце крізь відстані літ – / Б'ється світлий початок нового життя» («Зустріч», [3, с.160]). Кохання для ліричної героїні – це сон («Сьогодні знов наснився ти мені / Під дощ осінній...»), «Бажання», [3, с.166]), танець («Кохання танго вишило в імлі – / Довершення осіннього сюжету», [3, с.160]), музика і поезія («Співала скрипка. В сонячному сьайві / Весна ступала. Порухом дзвінком / Будила трави. І неслося «Ave» / Мережаним узором ніжних рим», «Тремке «люблю» притишено звучало», [3, с.170]) диво малювання («Намалюй мені сніг. / намалюй мені диво зимове», «Намалюй», [3, с.170]). У цих рядках Ірина Небеленчук утверджує думку про те, що кохання – це завжди мистецтво: відчувати себе, один одного і цілий світ крізь призму тих людських факторів, завдяки яким життя повне щирості, віри, гармонії. Тільки вони дають двом закоханим відчуття справжності й вічності: «Ми з тобою удвох – ти у мене, я – в тебе – / Ми з тобою удвох назавжди» («Ми удвох», [3, с.191]).

Висновки... Отже, ключовими образами-концептами збірки поезій «Купина неопалима» Ірини Небеленчук є людина, кохання, осінь, життя, війна... Для жінки як ліричної героїні і жінки як письменниці вони набувають особливої значущості й рельєфності, означають цінності, етичні виміри й вектори поетичної споглядальності у себе і світ. Зрештою, наповнюють життя тим сенсом, який промовисто свідчить, що «**Купина неопалима**» – це те опертя, земне тяжіння, яке робить людину повнокривою, реалізованою, щасливою.

Список використаних джерел і літератури:

1. Астаф'єв О. Символіка природи в поезії Ліни Костенко // Слово і час. 2005. № 6. С.52-56.
2. Гравітація впливає на те, як люди ухвалюють рішення // <https://www.unian.ua/science/10486794-gravitaciya-vplivaye-na-te-yak-lyudi-uhvalyuyut-rishennya.html>
3. Небеленчук І. Купина неопалима [поезії]. Житомир: Вид. О.О.Євенок, 2019. 200 с.
4. Мацо О. Ірина Небеленчук і її миттєвості справжнісінького щастя // <http://narodua.com/schastja/iryna-nebelenchuk-i-jiji-mytjevosti-spravzhnisinkohoschastja.html>
5. Подзігун В. Творчість Ганни Барвінок в українському літературному процесі другої половини ХІХ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 19 с.

References:

1. Astafyev O. Symvolika pryrody v poeziyi Liny Kostenko // Slovo i chas

2005. № 6. S.52-56.

2. Hravitatsiya vplyvaye na te, yak liudy ukhvaliyiyt' rishennia // <https://www.unian.ua/science/10486794-gravitaciya-vplyvaye-na-te-yak-lyudi-uhvalyuyut-rishennya.html>

3. Nebelenchuk I. Kupyna neopalyma [poezii]. Zhytomyr: Vyd. O.O.Yevenok, 2019. 200 s.

4. Matso O. Iryna Nebelenchuk i yii mytievosti spravzhnisin'koho shastia // <http://narodua.com/schastja/iryna-nebelenchuk-i-jiji-mytjevosti-spravzhnisinkoho-schastja.html>

5. Podzihun V. Tvorchist' Hanny Barvinok v ukrains'komu literaturnomu protsesi druhoi polovyny XIX stolittia: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.01 / Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. Kyiv, 2006. 19 s.

Summary

Viktor Krupka

Conceptualizing Earthly Attraction in Iryna Nebelenchuk's Collection of Poems «Kupyna Neopalyma»

The article deals with the key motives and images of the poetry collection «Neopalyma Kupyna» by Iryna Nebelenchuk. The ideological and aesthetic nature of the poems, rooted in a system of ideological ideals, dreams, goals, hopes, desires, beliefs, emotions, feelings, views on the meaning and purpose of life, the originality of the creative manner of the artist of the word are outlined. It is indicated that images-concepts of a person, autumn, garden, love reveal certain existential fragments of consciousness, personally significant for the lyrical heroine, fragments of impressions, the brightest points of reference and signposts, so deep in spiritual experiences that even the smallest echoes by special force, they form the system of values of the lyric heroine, fill her world with faith, sincerity, authenticity, and enable a strong support for the truths that remain in her life ideology.

Key words: *image, concept, lyrical heroine, dedication, retrospective.*

Дата надходження статті: «15» листопада 2019 р.

Дата прийняття до друку: «24» грудня 2019 р.